

ר' שמחה פינסקר.

לר' שמחה פינסקר היה לא רק בן מצוין-הדר"ר י"ל פינסקר, אבי חבת-ציון. היה לו גם אב מצוין במינו.

ר' ש ב ח בר' מרדכי הלוי, הרביץ תורה בישיבות והגיד דבריה (כלומר, היה דרשן מגיד-מישרים) בקהלות המפוארות ראבה, טארנוב, טארנופול וטיסמניץ. ולפי עדותו של ר' שמחה בנו, שהקדיש לו את ספרו המובחר „לקוטי-קדמוניות“, היה „רב מובהק, תורני תלמודי ואלהי, בקי בנגלה ובנסתר ובחכמות החיצוניות“. ר' שמחה קורא לעצמו בהקדשתו זו בשם „צעיר-תלמידיו“. ואמנם, ר' ש ב ח לימד את בנו לא רק מקרא, משנה וגמרא, אלא גם הנדסה ומדידה ולשון גרמנית. ובאותו זמן, לפני מאה ועשרים שנה ויותר (ר' שמחה פינסקר נולד בטארנופול¹) בי"ז ניסן תקס"א, 1801), היו לימודים כאלה אסורים בתוך יהודי-גאליציה באסור חמור; ו„רב מובהק“ ומ"מ בקהלות כטיסמניץ, ואפילו כטארנוב וטאר-נופול, שנועזו ללמוד לעצמו וללמד לאחרים „חכמות חיצוניות“, ודאי שהיה בעל רוח כביר ומסולל מסלות חדשות ליהדות.

הדר"ר פינסקר היה, איפוא, לא רק בנו של אדם גדול, אלא גם בן-בנו של אדם שלא מן המצוי.

ר' שמחה פינסקר היה בעל נפש רכה ולב רגש. ולפיכך אי-אפשר היה לו בנערותו שלא להמשך אחר הפיוט שבהסידות. ואביו, למרות כל „השכלתו“, חבב את הקבלה והיה שקוע בתורתם של הבעש"ט וסיעתו. אבל לא רק לב רגש היה לשמחה פינסקר; גם במוח חריף וברוח-בקורת הונן מנעוריו. והילכך ראה עד מהרה את צד-הצל שבחסידות: את ההזיה ואת הבערות ואת אהבת-הבטלה, – ועזב אותה לעולם. ועל זה רדפוהו החשוכים ש בטומא שוב, פלך פִּיטְרוֹקוֹב, ששם נולד לו יהודה ליב בנו.

1) כך כתוב באנציקלופדיה העברית-האנאלית (Jew. Enc.), כרך ו', עמ' 52. על מצבתו של ר' שמחה פינסקר בכיתת-הקברות העתיק באוריסה כתוב, שנילר, „בטארנוב“ (טארנוב).

אז נסה לפנות אל עולם-המעשה - למצוא פרנסתו על-ידי המסחר. אבל הוא לא היה מוכשר לעסק - ועד מהרה אבד את כספו. בצר לו עזב פינסקר את גאליציה ארץ-מולדתו (אף טומאשוב סמוכה לגאליציה) - ויצא לאודיסה.

אודיסה היתה אז - בשנות-השלשים למאה הי"ט - ליהודי-גאליציה מה שאמריקה היא ליהודי-ליטה בימינו. הימים ימי תחילת-ממשלתו של ניקולאי הראשון. הממשלה הרוסית היתה עסוקה אז בבקשת תחבולות האיך „להשכיל” את היהודים. היהודים הגרמנים - ואף יהודי-גאליציה בכלל, שהרי אף הם היו נושאי-דגלה של ההשכלה המנדלסזונית-נחשבו בעיני הממשלה כסמל-ההשכלה והיו צריכים להיות למופת ליהודי-רוסיה. ואודיסה אך התחילה אז לעלות מעלה וליעשות עיר רוכלת-עמים - להתרחב ולהתעשר ולהתקשט. בתור עיר מקובצת וחדשה לא העיקה עליה המסורת בכובד-משאה - ולא היה בה מקום לקנאים דתיים מושרשים ובעלי-השפעה. לא היה כאן „יחוס” משתלשל מדורי-דורות ויראה מפני מה יאמרו הבריות והשתרשות בקרקע המסורת הקפדנית והקנאית. ועל-כן היה כאן כר נרחב לפעולתם של תלמידי בן-מנחם ורנ"ה ויז"ל. שנתרבו בגאליציה. וגאליציה קרובה לדרום-רוסיה, ועל-כן רבו אז הבאים מגאליציה לאודיסה, העיר הדרומית, להתפרנס בה ולהאחו בתוכה. זוהי ה„תקופה הברודית” של אודיסה הישראלית, שהשאירה רשמים ניכרים כל-כך בחייה של הקהילה הגדולה. טובי המשפחות הישראליות העשירות והמיוחסות - מן ה„ברודיים” מוצאן. בית-הכנסת היותר מפואר, שהוא מתקרב לטפוס של בית-כנסת מערבי מתוקן. הוא „בית-הכנסת של הברודיים”. ואף בתי-הספר הראשונים, ואף המשוררים העבריים הראשונים, ואף כל מפעל רצוי לטובת הקהילה הישראלית מידי ה„ברודיים” באו ליהודי-אודיסה. „תדמור הדרומית” נעשתה מרכז לתרבות הישראלית ולהספרות העברית, - והכל על-ידי יהודי-גאליציה, שנקראו בדרך-כלל בשם ה„ברודיים”. בצלא שטרן, אפרים זיטנפלד, יעקב אייכנבוים, אליהו מרדכי ורבל, ועוד, - כולם היו ילידי-גאליציה, שבאו לאודיסה וכאן עשו להם שם על-ידי עבודתם החרוצה בשדה החנוך העברי החדש ועל במת הספרות העברית החדשה.

ולעיר חדשה זו, שיצא לה אז שם בגאליציה בשפעה-הפרנסה שבה ובחפשיותה הקיצונית, יצא לגור גם שמחה פינסקר.

מאחר שהיה בקי בתלמוד ובעל סגנון עברי נאה, וביחוד מפני שהיה לו - כתב יפה להפליא, נעשה „סופר” לאחד מדייני-העיר. אבל בסתר-אהלו הגה בחכמה וחשב מחשבות גם על השכלת-עמו. כי באודיסה הוא מוצא

הרבה מבני-עירו, שהם כאן מראשי-המשכילים: המשוררים המפורסמים בזמנם, ר' יעקב אייכנבוים ור' אליהו מרדכי ווירבל, היו אף הם ילידי-טארנופול כמותו; ובוודאי עוררו את רוחו, שיאחו בחכמה ולא יניח את ידו גם מן החנוך. ולערך בשנת 1835 הוא מיסד - ביחד עם ר' יצחק הורוויץ מברודי ועם בן-עירו, המשורר אליהו מרדכי ווירבל הנזכר (בעל "שפתי רננות" ו"חולדה ובור") - בית-ספר פרטי לנערי-ישראל, שעמד בראשו עד שנת 1840.

ובאותו זמן הרעיש את העולם ה"חכם" הקראי אברהם בן שמואל פירקוביץ (אב"ן רש"ף) על ידי "המצאותיו". לתכלית, שאינה מדעית כלל וכלל - כדי להוכיח להממשלה הרוסית, שהקראים הם יהודים עתיקים ביותר, שלא השתתפו בצליבתו של ישו ושישבו בקרים עוד בסוף בית שני ודבר אין להם עם ה"פרושים", שנזכרו לגנאי באיונגליון, - סבב אב"ן רש"ף בערי קרים, קוקז ומצרים, אף בקר בירושלים ובקושטא, ואסף בכל בתי-הכנסיות של היהודים והקראים, אף קנה מידי אנשים פרטיים, כתבי-יד עתיקים, שהיו צריכים להיות סעד וסיוע למגמתו. כתבי-היד האלה נחשבו בעיני רוב החכמים למפיצים אור חדש על כל חכמת-ישראל, והקראים נתעלו בעיני-עצמם ובעיני-אחרים והשיגו את מגמתם - שוויוניות והבדלה גמורה מעם-ישראל כולו ומכל ההגבלות והגזירות, שבאו עליו באותם הימים. כי על-פי הכתבים הללו היה מקום להחליט, שהקראים הם בני-בניהם של הצדוקים שבבית שני, שהם הם שיצרו את המסורה הגדולה (בן-אשר אף הוא נחשב לקראי). הם הם שיצרו את הנקוד העברי (ר' משה הנקדן היה לפיהם קראי), הם הם שהניחו יסוד להדקדוק העברי (המדקדק הקדמון יהודה בן קוריש היה לפיהם קראי אף הוא), ולא עוד, אלא שאף בשירה העברית קדמו הקראים להרבנים (המשורר הקראי משה דרעי השפיע על ר' יהודה הלוי, על בני-עזרא, ועוד). לאחר זמן הוכיחו גדולי חכמי-ישראל, שי"ר, יהושע קשיל שור ואברהם גייגר, והחכם הנוצרי שטראק, וביחוד ר' א"א הרכבי (שבעקבותיהם יצא ה"נוסע" והסופר העברי אפרים דיינארד בספריו "משא-קרים" ו"תולדות אב"ן רש"ף"), שפירקוביץ הרבה לזייף כמה וכמה כתבים, כדי להוכיח את קדמותם של הקראים ואת חשיבותם המרובה בתולדות-ישראל. בימינו אין כמעט שום אדם מדעי, שלא יודה, שכל ההחלטות בדבר יצירת המסורה, הנקוד, הדקדוק והשירה השקולה על-ידי הקראים נוסדו על זיופים מגונים של פירקוביץ.

ואולם בימים הראשונים לא הסתפק שום חכם בישרו המדעי של פירקוביץ. ולא לפלא הדבר. פירקוביץ הביא עמו מארצות-הקדם גם הרבה כתבי-יד עתיקים בלתי-מזויפים, והאמת נתנה רגלים לשקר. ור' שמחה פינסקר טָהַר-הלב האמין בפירקוביץ ובהמצאותיו.

ובין כתבי-היד הבלתי-מזויפים היה גם כתבי-יד קדמון באמת של ה„נביאים האחרונים“, שהיה שונה בנקודותיו ופסקי-טעמיו מן הרגיל בתוכנו. במקום הנקוד ה ת ח ת ו ן שלנו (זולת הנקודות שעל גבי החולם ובאמצע הקבוץ) בא בכתב-היד הלז נקוד עליון. זהו הנקוד האשורי (או הבללי). בהבדל מן הנקוד הַטְּבֵּרְיָנִי (הארצישראלי), שהוא רגיל בספרינו. נקוד חדש זה היה כעין התגלות באותו זמן. ר' שמחה פינסקר התעמק בו ונשתקע בו בכל חושיו.

ובימים ההם ישב באודיסה אחד מעסקני-ההשכלה היותר טפוסיים, אפרים משה בן אלכסנדר זיסקינד פינר, מי שהתחיל בתרגום התלמוד לגרמנית וזכה לראות בראש ה„פרינומיראנטיים“ על תרגום זה את הקיסר ניקולאי הראשון בכבודו ובעצמו, שהרשה לפינר אף להקדיש לו, לקיסר, את תרגום התלמוד כולו (יצא אך תרגום מסכת ברכות, ברלין תר”ב). אדם זה, שהיתה בו יותר עסקנות מחכמה, החליט לתת מושג מהמצאותיו של פירקוביץ, שחכם-הקראים מכר אותן ל„החברה האודיסית להיסטוריה וחקרי-קדמוניות“, בספר מיוחד. זהו ה„פרוספקטוס“ המפורסם של פינר (Prospectus der der Odessaer Gesellschaft für Geschichte und Alterthum gehörenden ältesten hebräischen und rabbinischen Manuscripte, Odessa 1842). ב„פרוספקטוס“ זה נתן פינר לדוגמת הנקוד האשורי את ספר-חבקוק עם הנקוד העליון. ומאחר שדוקטור פינר עצמו לא הצטיין בכשרון מדעי (פינסקר המליץ עליו ב„לקוטי קדמוניות“ את הפתגם השנון: „לא כל ההדיוטים שוטים, ויש דוקטורים בורים כחמורים“), על-כן מנה את פינסקר להשגיח על הדפסתו של כתבי-יד זה. ופינסקר מלא את חובתו באמונה ובכשרון של חוקר. ובאותן השנים כתב פינסקר גם מאמרים מדעיים על תקופת הנקדנים, המסורה והקראות בכתב-העתי המדעי „Orient“, של פירשט. על-ידי כל אלה נתפרסם בקהלה-החכמים. ואף לבית-הספר, שעמד בראשו, יצא שם טוב, והממשלה הרוסית כבדתו על עבודתו החנוכית והמדעית המועילה בשתי מידאליות של זהב ובתואר „אזרח נכבד“. דבר זה עשה רושם על הקהלה הישראלית באודיסה והיא קצבה לו פרס של 300 רובל לשנה. – סכום, שלא היה מועט כליכך באותו זמן בשביל סופר ומורה עברי.

ר' שמהה פינסקר עוזב את עבודתו הצבורית והחנוכית, יוצא לווינה – מקום תורה וחכמה ועיר-המלוכה של ארץ-מולדתו – ומקדיש את עצמו לעבודה מדעית. בווינה הוא מתקשר בברית-ידידות עם הדרשן החכם ר' אהרן גלינק, וזה מעניק לו ספרי-מדע מן הביבליוטיקה העשירה שלו. ר"ש פינסקר מטיף בווינה לקח במשך זמן ידוע ב"בית-המדרש" המפורסם, שהרביצו בו תורה ר' אייזיק הירש ווייס, ר' מאיר איש-שלום, ועוד. בספר "מזכיר לבני רשף" מאת יהודה ברד"ה, שעוד נדבר עליו להלן, נזכרת הדרשה, שדרש ר"ש פינסקר בבית-מדרש זה, על אדיקות דקדוקית וביאורים נפתלים" (פאָרטראַג איבער גראַממאטישע רוטינע אונד פאלשע עקסעגעזע, געהאלטען אים בית-המדרש צו וויען, דעצעמבער 1863) ושנשארה בכתב-יד עד היום ("מזכיר לבני רשף", עמ' 48).

ולאחר עשרים שנה של עבודה מדעית נמרצת עדיין אין ר' שמחה פינסקר מוצא את עצמו מוכשר להוציא ספר מדעי בעל שיטה מסוימת ומקפת על הדת הקראית ועל ספרי-הקראים. והוא מסתפק בקובץ של קטעים וליקוטים שונים מאוספים במקום אחד ולתכלית אחת, שהוא קורא לו בשם "ליקוטי-קדמוניות" (לקורות דת בני-מקרא והליטעראטור שלהם, על-פי כתב-יד עבריים וערביים. ווינה תר"ך). ואולם "ליקוטים" אלה עשו רושם אדיר כל-כך בספרות-המדע הישראלית שבכל הלשונות, עד שגדולי ההיסטוריו-גראפים הישראליים של התקופה, ר' מרדכי יוסט ור' צבי גרץ, הניחום יסוד לכל עבודתם המדעית. יוסט שנה על-פי ספרו של פינסקר כמה מהחלטותיו, שבאו בספרו המפורסם "תולדות היהדות וכתותיה", בה "נוספות", שספה לספרו זה. ומה שנוגע לגרץ, הנה הודה הארי שבחבורת כותבי-דברי-הימים של ישראל בהקדמה לחלק החמשי מספרו הגדול, ש"אילמלא ר' שמחה פינסקר שקדמהו, לא היה בידו לכתוב את תולדות תקופת-הקראים". שבח כזה יש בו די להראות, כמה גדולה המהפכה בחכמת-ישראל ובדברי-ימיו, שגרם לה הספר "ליקוטי-קדמוניות".

חסרונו העיקרי של ספר זה הוא – מה שלבו הטהור של ר' שמחה פינסקר לא נתנו לחשוד את פירקוביץ בזיופים גסים. ולפיכך טעה ליחס להקראים את המצאת הנקוד והדקדוק ולהקדים את משה דרעי משוררם לר' יהודה הלוי ובני-עזרא משוררינו. ואולם אף לאחר שנסיר את כל הטעויות הללו עדיין ישאר לנו אוצר נחמד, שהנחיל פינסקר בספרו לחכמת-ישראל כולה. ראשית, לא כל מה שמסר לנו פירקוביץ מזויף הוא; סוף-סוף אסף ולקט אב"ן רשף הרבה ספרים וכתב-יד עתיקים באמת, שהתגוללו בבתי-כנסיות קראיים ורבניים קדמונים ועזובים וגם בידי אנשים

פרטיים מן הרבנים ומן הקראים. ושנית, פינסקר נתעזר לא על-ידי כתבי-ידו של פירקוביץ בלבד: הוא שלט גם בכל מכמני הספרות העברית, הקראית והרבנית, ובכך לה השתמש לצרכי ספרו הגדול.

אבל לא זה העיקר. העיקר הוא השקפתו ההיסטורית הכללית על הזמן, שבו נעשה קרע-הקראים. פינסקר היה אחד מן הראשונים, שראה והראה בבחירות יתרה, שהקרע הגדול של הקראים אינו מאורע בודד ועומד בפני עצמו בתקופה שחל בה. מתוך כתבי-יד ערביים ועבריים שונים הכיר ונוכה, שכל משך-הזמן שבין חתימת-התלמוד לבין תקופת-ספרד היא שלשלת ארוכה של פורצי-גדר ומבקשי דרכים חדשות. תקופת-הגאונים (ואפשר, עוד זו שקדמה לה – תקופת רבנן סבוראי) היא תקופה של סערת-הרוחות. חתימת-התלמוד עוררה התנגדות, ככל חתימה דתית או ספרותית. החתימה היא עליה על ראש-ההר; ובעל-כרחו היא מצרכת או עמידה קפואה ומאובנת על ראש-ההר, או – ירידה מן ההר. הרוח האנושי, – ובפרט רוח-ישראל, שהוא סוער ובווער ומלא תסיסה מאז ומעולם – אינו סובל עמידה גמורה; אינו סובל ריקות. ואולם עם חתימת-התלמוד נתפנו הרוחות בישראל ושוב לא היה להם מה לעשות. ובכן פנו אל הבקורת של מה שנעשה כבר: של מה שנהתם ונתקבל כדבר, שאין להוסיף עליו ואין לגרוע ממנו ואין להרהר אחריו. מתחלת התנגדות עצומה להישן והמקובל והקפוא. ועם זה מתחלת תסיסה, שמתגלמת בתוכה שאיפה עזה אל הישן, שקדם להחתימה והקפיאה. ואולם בתוך שאיפה זו כבר מדמדמת ומנצנצת נטיה אל החדש ואל המחודש, – עד שמתהוות מפלגות וכתות, שמחזיקות במקובל למחצה, לשליש ולרביע, ויש שדוחות את המקובל לגמרו ובאות לידי קיצוניות, ויש שנוטות מן המקובל הרבה, ויש שנוטות ממנו רק מעט. זוהי ערבוביה ואנדרלמוסיה, שאינן אלא כדמדומי-חמה קודם הזריחה הנהדרת, – תהו-ובהו, שממנו נוצר עולם חדש במאמרו של גדול.

וכך היה, לפי הכרתו של ר"ש פינסקר, גם בתקופת-הגאונים. כמעט אך נחתם התלמוד – וכבר באו „שועלים קטנים“ והתחילו מקשים קושיות על התלמוד, – קושיות, שהתשובות עליהן ממלאות את ספר „תשובות-הגאונים“ על פני כולו; באו מינים ופוקרים, שקדמו עוד לחיוי הבלכי (או הכלבי) ולבעל „שאלות עתיקות“; באו משיחי-שקר כשריני ואבו-עיסה, שלא עסקו אך בגאולה המדינית בלבד, אלא אף נעשו מיסדי דת חדשה, או לכל הפחות, כתות דתיות חדשות; באו קראים, שקדמו הרבה לקרע של ענן ושאך הטעימו את החשיבות היתירה של המקרא לעומת המשנה והגמרא. עד שלסוף בא ענן בן דוד ויסד את כת-הענניים, שעדיין

היתה שונה ומובדלת מן הקראים ושאר מכחישי תורה שבעל-פה. ואף לאחר הקרע של ענן נבראו כתות ומפלגות שונות ומשונות זו מזו עד לאין מספר (העוכבריים, התפליסיים, בני מיין נהאונדי וסיעתו, ועוד). עד שלדבריו של קירקסאני הקראי – הודאת בעל-דין! – „לא נמצאו בין הקראים שני בני-אדם, שיהיו מסכימים לדעה אחת“. וסוף-סוף נתאחדו כל „הזרמים האנטי-מסורתיים“ האלה (אם אפשר לומר כך) ונשתפכו לתוך הנהר הגדול – נהר הקראות. אבל בדרך-שטפם השאירו אחריהם הזרמים הללו – שברובם באו לא ממקור טהור והיה בהם יותר מן ההזיה והעקשות וטמטום-המוחות וקטנות-המוחין משהיה בהם מבקשת-האמת ומן השכל הישר – ברכה מרובה גם להספרות הרבנית הכללית. המסורה, הנקוד, הדקדוק, השיר השקול, ואפילו תולדות-התלמוד („ספר תנאים ואמוראים“, „אגרת רב שריא“, ועוד) לא באו אלא מכח-חכם. ומתוך המלחמה בהם (כלומר, בפוקרים הרבניים ובקראים) – ולא על ידיהם גופם! – נתפשטו גם ידיעת הלשון העברית וחקירת כתבי-הקודש. וביחד עמהן התחילה כתיבת ספרים בלשון עברית במקום הכתיבה בלשון ארמית (שהשתמש בה עוד ענן עצמו) וערבית. יתר על כן: אף ראשית הפילוסופיה הדתית קשורה בכל הזרמים של מתנגדי-המסורת מכל המינים. וכך גרמו שלא ברצונם ושללא בידיעתם גם להתהוותה של התקופה החדשה בישראל – תקופת-ספרה. הם לא יצרו את כל היצירות החשובות הללו, אך היו גֵּרְם ודחיפה לכולן. ר' סעדיה גאון, בן-מחלוקתם הגדול של הקראים, יש לו „ראש של יאנוס“, או, בסגנון העברי, הוא בעל שני פרצופים; פרצופו האחד נשקף אל הפוקרים והקראים מימי חתימת-התלמוד ועד ימיו, ופרצופו השני כבר הוא נטוי אל התקופה החדשה בישראל: תקופתם של הרמב"ם, בעל „כתר-מלכות“, בעל „הכוזרי“ ובעל „מלחמות-ה““. הוא, המעולה שבגאונים, מעבר הוא מתקופת-הגאונים לתקופת-ספרד.

זוהי הקונצפציה הכללית, שהיא גלומה וחבויה בספר הנפלא „ליקוטי-קדמוניות“ ושהיא כל-כך אמתית ונכונה בפנימיותה למרות כל הטעויות הפרטיות שבספר זה. בזמנו האשימו את פינסקר בנטיה אל הקראות ואף הוציאו עליו לעז, שהתמכר לקראים בכסף. אבל מי שקורא את הספר הגדול בלא פניה וקנאות דתית או לאומית נוכח על נקלה בטוהר-לבו של חכם מצוין זה. אהבתו ליהדות הרבנית אין לה גבול. כמה הוא מתנצל כשהוא צריך להביא דברים מחכמי-הקראים בגנותם של המשנה והגמרא! – אך אהבתו לאמת חזקה אף מאהבתו ליהדות התלמודית. „בזמננו זה, – אומר הוא, – שכבר הולך ומתבטל (צ"ל הולכת ומתבטלת), תהלה לאל, שנאת הדת

בכלל ואותה של הכתות בפרט, ובקשת האמת הולכת ומתגברת בכל סעיף מסעיפי-הידיעות, מה נכון הוא, שתשתקע לגמרי גם אותה השנאה הכבושה שבין בעלי תורת אמת אחת ובני אל אמת אחד. והנח לו לדור חדש, אשר גם בלא"ה הוא בועט בתליתלים של חומרות המושמים עליו מאחרוני הרבנים, והלואי שיאחזו בהעיקר מבלי הרפות אותו, — הלא מצוה לדעתי על כל מי שסיפק בידו לעזור לטובת מבקשי האמת לעשות זאת מבלי שום פחד מפני חמת המקנאים מורדי-אור, האומרים בלבבם, שהם הם הקרובים אל האמונה בקנאתם העוורת לה — והם רחוקים ממנה בפחזותם ומתרחקים עי"ז מדרכיו של מי שהשלום שלו והאמת חותמו" (ליקוטי-קדמוניות", הקדמה, עמ' III).

יהודה ליב פינסקר, שבן-ששים הוא נותן ספר-כריתות לכל השקפותיו הקודמות ומפלט למחשבתו ולמעשיו נתיב חדש, הוא לא רק בן-בבשר לשמחה פינסקר, בעל הדברים המצוינים הללו, אלא גם בן-ברוח לחכם אמיץ ומבקש-אמת זה.

אם לא נחשוב את ספר-הדקדוק המפורסם „מכלול" להרד"ק, שיצא בעיר ליק בשנת תרכ"ב על-ידי חברת „מקיצי-נרדמים" בצירוף הערותיו והגהותיו של שמחה פינסקר ואחרים, נדפס בחייו של רש"פ, זולת „ליקוטי-קדמוניות", עוד רק ספר אחד: „מבוא אל הנקוד האשורי או הבבלי (על-פי כתבי-יד המונחים באודיסא בבית-האוצר של חברת דורשי הקורות והקדמוניות בצירוף לוח-התנועות והפאקסימילע, ונלוה אליו ספר יסוד-מספר להחכם ר' אברהם אבן עזרא ז"ל. יצא לאור פעם ראשונה מתוך כתבי-יד מתוקן ומבואר. ווינה תרכ"ג)". ר' שמחה פינסקר ישב אז בווינה וחשב מחשבות בדבר ספר יותר מפורט על אותו ענין בלשון גרמנית. אבל הוא הרגיש, שימיו ספורים, ונזדרז להוציא ספר זה על הנקוד העליון, שהיה אז ענין חדש לחוקרים, כאמור. ולמרות מה שמיהר להוציא ספר זה וקיצר בו הרבה, לפי דבריו, אף ספר-ה„מבוא" מפליא בשלמותו ובשקדנות הנפלאה של מחברו. אין שאלה משאלות הנקוד העברי בפרט והדקדוק העברי בכלל, שלא נגע בה רש"פ בספרו זה. למרות זקנתו ומחלתו הקשה ולמרות כהות-עיניו הגיה כל גליון וגליון מספר זה עד י"ב פעמים... שקדנות כזו היא כמעט יחידה במינה. ואמנם, זולת שד"ל, לא היה במאה שעברה בין החוקרים העבריים שקדן כמותו. וזולת שד"ל לא היה אז חכם עברי, שיךד לנבכי הלשון העברית וחתר עד תהום-מעמקיה, כמותו. ואף אהבתו ללשון העברית לא היה לה גבול. בדברו „אל הקורא", בתחילת ה„מבוא", הוא מתנצל על שכתב את ההקדמה המפורטת לספר עברי

זה בגרמנית: „וסבת העריכי אותה בלשון נכריה ולא בלה"ק היא בכדי לפתוח בה פתח לאותם החכמים הנוצרים הבלתי-מורגלים היטב בקריאת לשוננו, להודיעם מה טיבו של זה הנקוד ולהכינם על-ידו לחבורי הגדול הנ"ל, בהיותם הם (לראבון נפשנו מוכרחים אנחנו להודות זה) כעת השרידים המתעסקים בהבנת כתבי-הקודש בחבה יתירה ומשתדלים בדקדוק הלשון, שבה הם נכתבים, בזמן אשר לבשתנו ולבושת בני בריתנו חדל להיות לשפתנו בעו"ה גואל בתוכנו, אשר יקדיש את עתותיו להתחקות על שרשי מחצבה".

לאחר שגמר את ה"מבוא אל הנקוד האשורי" הורעה בריאותו עד מאד. אז השיבוהו בניו, יהודה לייב (הד"ר) ויוסף, ל א ו ד י ס ה. הד"ר י"ל פינסקר, שאהב את אביו אהבת-נפש, השתדל לרפאותו בכל התחבולות של רופא מומחה, שהיו בידו. אבל הכל היה ללא הועיל, ובערב ר"ח מרחשון שנת תרכ"ה (כ"ט לאוקטובר 1864) גוע ר"ש פינסקר בזרועות בניו ונקבר בבית-הקברות העתיק שבאודיסה, שבו נקבר אחר-כך גם בנו הגדול על-פי צוואתו, שיקברוהו על-יד אביו¹.

עד כמה ידע הד"ר פינסקר להוקיר את אביו ואת עבודתו המדעית יש לראות מעובדה זו: הוא שמר על העזבון הרוחני של אביו מכל משמר, וכדי שלא יאבד אפילו דף אחד מן הכתבים של אביו ואפילו גליון אחד מן הספרים המרובים, כתבי-יד ונדפסים, שענין בהם המנוח וכתב על שוליהם את הגהותיו, מסר הד"ר פינסקר בידי אחד מחכמי-אודיסה של אותו זמן, ר' יהודה בר ד"ח (שהיה אז מורה בבית תלמוד-התורה שבאודיסה ואחר-כך, בשנות-השבעים, היה צנזור של ספרי-ישראל), לחבר רשימה מפורטת מכל הכתבים והספרים, שהשאיר ר"ש פינסקר אחריו בצירוף ציור-תכנם וקטעים חשובים מהם. פרי כל העבודה הקשה היה הספר „מזכיר לבני רשף", שאותו שלח פינסקר-הבן לד"ר אהרן ילינק מווינה, שהתרועע עם ר"ש פינסקר, כאמור; וזה מסר אותו ל ס מ ו ל נ ס ק י נ, שאז אך נגש להוציא את „השחר" בווינה. ואמנם, הספר נדפס בסימנים מיוחדים בשנה הראשונה של „השחר" ויצא גם במחברת מיוחדת (ווינה תרכ"ט). מתוך ספר זה יש לראות את כל עוצם-ידיעותיו של ר"ש פינסקר ואת כל פליאות-שקידתו על הספרות העברית שבכל הזמנים. ספרים וכתבי-יד עתיקים ל מאות מממש בדק ובחן ר"ש פינסקר והעיר עליהם את הערותיו המחוכמות, וספרים ומאמרים לעשרות על ענינים חשובים של חכמת-הלשון ותולדות-

1) על מצבתו לא חוטעם כלי, שחיה חוקר סציון, ולא נזכר אף אחד מספריו, אבל חוזר,

ש"השמוע לקח בבית הספר לידי-ישראל, אשר אף הוא עזר ביסודו, זה היה העיקר באותו זמן...

ישראל, דתו וספרותו התחיל לכתוב; אלא שמתוך רוב שקידתו על הלמוד ועל הקריאה לא הספיקה לו השעה לסיימם. „אידי דטריד למבלע לא פליט“. ואך שני ספרים משלו יצאו לאור אחר פטירתו. הספר הראשון הוא: „ספר האחד“ לר' אברהם אבן עזרא—על תשעת המספרים היסודיים— עם פירושו הרחב של ר"ש פינסקר. לספר זה ולפירושו יש ערך מדעי מכמה צדדים וחשיבותו לחקירת לשוננו היא מרובה.

ואולם ערך ספרותי ופסיכולוגי יש יותר לספר השני. ספר זה אף הוא נשלח לסמולנסקין כדי שיודפס ב„השחר“. אבל הספר היה בלתי-שלם ואף שם לא קרא לו מחברו, ולפיכך פקפק סמולנסקין להדפיסו ב„השחר“. ופקפקיו נמשכו עד-שמת אף הוא. וכשבדקה אלמנתו של סמולנסקין, מרת ליאונורה החיה עמנו כיום, ביחד עם המנוח ד"ר שלמה רובין בעזבונו של בעל „השחר“, מצאו, בתוך שאר המכתבים, גם את ספרו של פינסקר, שכבר הרבה להפליג בשבחו ר' יהודה ברד"ח בספרו הנז', והחליטו להוציאו לאור. הד"ר רובין קרא לו בשם „משלי הגזרה והבניה“ (על שמוש הגזרות והבניות בפעלי שפת עבר, מאת המדקדק ר' שמחה פינסקר ז"ל. יצא לאור בהשתדלות ובהוצאות אלמנת בעל „השחר“, הח' פרץ סמולנסקין ז"ל, עם פתח דבר מאת ד"ר ש. רובין. ווינה תרמ"ז). ספר קטן זה הוא פרי שמושו של ר"ש פינסקר בתור מורה בבית-הספר, שיסד באודיסה בשנות-השלשים, כמו שספרתי למעלה¹). כדי לשנן לתלמידים את שמוש הפעלים — הגזרות והבניות — כתב להם חבורים קצרים בסגנונם של כמעט כל כתבי-הקודש. למשל: כדי לשנן להם את שמוש הקל של שלמים כתב להם „תפלה לאסתר“ ברוחו של ספר-תהלים; וכדי לשנן להם את שמוש הנפעל כתב להם חבור ברוחו של ספר איוב — טענות כלפי השמים ותשובת אלהים מן הסערה; לשם שנון בנין פיעל — חבור ברוחו של ספר משלי, ולבנין פועל — בסגנון של ספר מיכה הנביא; לשם שנון בנין הפעיל — חבור בשם „למתתיהו“ (חשמונאי) ברוחו של ספר-תהלים, ולבנין הפעל — חבור בסגנונה של מגלת איכה; לבנין התפעל — חבור בסגנונו של ירמיהו; על לי הפועל גרונית (הח"ע) — שיר מרובע בשבעה בתים במליצה אל הנפש, ועל פיעל שלמים וגרוניים — חבור על שלשת מלכיי-ישראל הראשונים ועל כל מלכיי-יהודה מימי שאול עד חורבן בית ראשון בסגנונו של ספר שמואל; על כל השלמים והגרוניים והכנויים — מליצה על דרך „תמניא אפי“ (מזמור

1) בבית-ספר זה למד גם ר' חיים צבי קרנר, מחבר ספר-הקדוק המפורסם, סורה הלשון, וכבר האשימו את קרנר, שאין ספרו אלא פלאגיאט; אין הוא אלא שטוריו של פינסקר כדקדוק בשנויי לשון — ולא יותר ועיין העניקלופדיה הרוסית-העברית, ערך „פלאגיאט“, X||, 1870.

„אשרי תמימי-דרך“ שבספר תהלים, ועל חסרי פֿא נוֿן – מליצה בשם „משלי חסרה בן נון“ ברוחו של ספר קוה לִת, ועוד. חבורים כאלה לכאורה אין להם שום ערך ספרותי. הם נעשו לצורך ידוע והם אסורים בכבלי הצורך המעשי שהולידם – ואיך נתגלם בהם רוח-היצירה, שהיא בת-חורין ומחוסרת-פניות בעצם? – ומה משתוממים אנו כשאנו קוראים את ה„מליצות“ האלו – ואנו מגלים בהן רוח נשגב של משורר בחסד-עליון! – רוח-הנביאים יצוקה בספר זה ומלתם על לשוננו. אין אנו מרגישים בו כלל את הנחושתיים, שהתכלית השמושית היתה צריכה לשים על רגליו של המחבר. כאילו עצור וכבוש היה רגש-המשורר שבו על-ידי תכונת-החוקר ימים רבים, עד שסוף-סוף פרץ את כתלי בית-כלאו, חרג ממסגרותיו ונתגלה בכל חומו ובכל שאיפתו אל היפה ואל הנשגב אף בדברים, שתכליתם הראשונה היתה פרוזאית גמורה. כמה רגש לאומי עז יש, למשל, במליצה „למתתיהו“! – לפנינו אחד מן היותר מעולים שבמזמורי-התהלים. התכלית השמושית שלה (שנון בנין-הפעיל) משתכחת לגמרה ומורגש רק הלב החם של היהודי הלאומי, שאין שמחה לו כשמחת נצחונה של האומה המדוכאה והחלשה על העריצות התקיפה והזדונה. או כמה התלהבות קדושה יש בתשובתה של האלהות האיונית על שאלת „צדיק ורע לו, רשע וטוב לו!“ – אכן, זהו לא חקוי פשוט לספר איוב, אלא פרקים חדשים בשביל איוב של זמננו... וכמה גדול הצער שבפרקים המתארים את המצב השפל של האומה הישראלית בסגנון של הקינות שבמגלת-איכה! – כמעט בכל פרק מפרקיהם של „משלי הגזרה והבניה“ אנו מרגישים, שלפנינו התפרצותו של הרגש הטבעי, האמתי, החי, שצר היה לו המקום בדיוקי-המדע המופשטים ובחקירות הדקדוקיות היבשות, והוא בקש לו מקום ושעה להתגלות בהם – ונתגלה שלא במקומו ושלא בשעתו, כי אחרת לא יכול. הקלפה החיצונית של החקירה היבשה הסתירה תחתיה לב חם ונלהב באש אהבת-האמת ואהבת-האומה, כאשר תסתיר שכבת-השלג בימי-החורף הצפוני את החום הנצרך לגזע-האילן כדי שיציץ ציץ ויעשה פרי לאחר זמן.

הציץ והפרי היו – הספר „אבטואמאנציפאציה“ והעבודה לטובת הישוב החדש בארץ-ישראל.

מתוך „משלי הגזרה והבניה“ אנו מכירים ביותר, כמה היה ר' שמחה פינסקר אביו של הד"ר יהודה ליב פינסקר לא רק בבשר, אלא גם ברוח. הבן הטעים דבר זה בכל הזדמנות שבאה לידו. ידוע ספורו על דמעותיו של אביו לעיני בנו בלילה בשעת אמירת-סליחות¹⁾. כבר ראינו, כמה הוקיר

1) עיין: י. קלוזנר, „דוקטור יהודה ליב פינסקרי (ספר-פינסקר, בעריכתו של י. קלוזנר,

הד"ר פינסקר את כתביו של אביו וכמה דאג להם, שלא יאבדו. השפעתו של האב על הבן היתה גדולה וכבירה. ולפיכך היה פינסקר שונה מהרצל, שאביו היה יהודי פשוט. בעוד שהרצל היה עד הציוניות רחוק מן היהדות, היה פינסקר כל ימיו עסקן בצרכי-האומה. הוא כתב מאמרים בדבר האמאנציפאציה של היהודים בעתון הרוסי-העברי "Разсвѣтъ" (הראשון) – ואחר-כך אך הפך את ה"אמאנציפאציה" ל"אבטוֹאֵמאנציפאציה"... הוא ערך ביחד עם הד"ר עמנואל סולובייציג עתון רוסי-עברי, שקרא לו ב"רוח-נבואה" בשם "Сіонъ" ("ציון"). הוא השתתף ב"חברת מפיצי-השכלה בישראל", ועוד. אהבה זו לעניני-ישראל ירש מאביו. אבל ירושה יותר יקרה נחל ממנו: לב רגש וחם ורוח מבקש-אמת. שלא ישוב מפני כל, – ושני אלה הם הם שגרמו לו ליעשות ראש לתקופה לאומית חדשה בישראל.

יפה כחו של פינסקר-הבן מכחו של פינסקר-האב, שזה עורר תנועה רק בחכמת-ישראל, והלה עורר תנועה בעם-ישראל. אבל אם נתבונן בפעולותיו של האב, יתברר לנו לאין ספק, שכחו הגדול של הבן לא בא אלא מכח-כחו של האב.

אוריסה, כסליו הרעיון.